

INDIVIDO PSICHOLOGINĖ BŪSENA IR ŠEIMA

(Pranešimas skaitytas Europos Kongrese „Mental Health in European families“. Praha, Čekoslovakija, 1991 m. gegužės 5–8 d.d. /1/)

Daugelio sociologinių tyrimų rezultatai rodo, kad šeima užima aukščiausią vietą Lietuvos gyventojų veiklos struktūroje ir kad individo psichologinė būseną stipriai susijusi su šeimos gyvenimo rodikliais.

Čia remsimės Vertybių tyrimo, atlikto Lietuvoje 1990 m. liepos-rugpjūčio mėn., rezultatais. Buvo apklausta 1000 respondentų, panaudojant reprezentatyvią nacionalinę atranką.

Psichologinės būsenos rodikliais laikėme: pasitenkinimą gyvenimu apskritai, pasitenkinimą asmeniniu gyvenimu bei savijautą, išreikštą teigiamomis ir neigiamomis emocijomis. Be abejo, šie rodikliai tarpusavyje glaudžiai susiję. Pasitenkinimas gyvenimu apskritai stipriai koreliuoja su pasitenkinimu asmeniniu gyvenimu.

Teigiamomis emocijomis būsenomis laikėme šias – jei žmogus paskutiniuoju metu jautėsi: ypač susijaudinęs ar susidomėjęs; išdidus, nes kažkas jį pagyrė už atliktą darbą; patenkintas, kad pabaigė kažkokį darbą; jautė, kad gyvenimas puikus, ir jis – laimės viršūnėje; jautė, kad viskas klostosi taip, kaip jis nori.

Neigiamomis – jei jautėsi: taip sunerimęs, kad negalėjo nusėdėti vietoje; labai vienišas ir atstumtas; pajutęs, kad viskas įkyrėjo; prislėgtas ar labai nusiminęs; nusivylęs, nes kažkas jį kritikavo.

Pabandykime sugrupuoti respondentus pagal tai, kad jie išgyvena teigiamas, bet neišgyvena neigiamų emocijų, ir, atvirkščiai, – išgyvena neigiamas, bet neišgyvena teigiamų emocijų. Ne visas emocines būsenas galima atskirti – tie patys žmonės patiria ir teigiamų, ir neigiamų emocijų. Faktorinės ir klasterinės analizės būdu išskyrėme 2 žmonių grupes pagal šias emocines būsenas:

I grupė

**TIE, KURIE PASKUTINIU METU
JAUTĖ DAUGIAU TEIGIAMŲ,
NEI NEIGIAMŲ EMOCIJŲ**

Teigiamos emocinės būsenos:

II grupė

**TIE, KURIE PASKUTINIU ME-
TU JAUTĖ DAUGIAU NEIGIA-
MŲ, NEI TEIGIAMŲ EMOCIJŲ**

Neigiamos emocinės būsenos:

– patenkintas, kad pabaigė kažkokį darbą;

– jautė, kad viskas klojasi taip, kaip nori;

– taip sunerimęs, kad negalėjo nusėdėti vietoje;

– pajutęs, kad viskas įkyrėjo:
– prislėgtas arba labai nusiminęs

Daugiau žmonių pateko į I grupę (69%). Palyginkime šių grupių struktūrą (1 lentelė).

1 lentelė

Pagrindinės I ir II grupių charakteristikos

	I	II
	Socialiniai-demografiniai rodikliai: %	
Vyrai	52	35
Moterys	48	65
Vedę	65	54
Išsiskyrę	5	7
Našliai	6	15
Viengungiai	24	23
Pasitenkinimo lygiai:	Vidurkiai	
	(skalė: 1 – nepatenkintas, 10 – patenkintas)	
Pasitenkinimas gyvenimu apskritai	6,4	5,1
Pasitenkinimas asmeniniu gyvenimu	6,8	5,4
Pasitenkinimas šeimos finansine padėtimi	5,9	3,9
	Vidurkis	
	(skalė: 1 – labai pasitiki, 4 – visiškai nepasitiki)	
Pasitikėjimas savo šeima	1,2	1,5
Sutampa pažiūros su partnerio į: (vedusiųjų)	%	
Moralę	72	54
Žmonių tarpusavio santykius	65	49
Religiją	61	56
Politiką	58	42
Seksą	56	43
Jokios nesutampa	5	10

Šių klasterinių grupių struktūra skiriasi pagal lytį bei vedybinį statusą: pirmojoje – daugiau vyrų, vedusių žmonių, o antrojoje – moterų bei našlių.

I grupės žmonės labiau patenkinti savo gyvenimu apskritai, savo asmeniniu gyvenimu bei šeimos finansine padėtimi. Jie taip pat labiau pasitiki savo šeima. (Skirtumai statistiškai reikšmingi). Beje, visi šie rodikliai tarpusavyje stipriai koreliuoja.

Vedusiųjų I grupės žmonių pažiūros labiau sutampa su jų partnerių pažiūromis nei II grupės.

Taigi matome, kad žmonių, kurie patiria daugiau teigiamų negu neigiamų emocijų, rodikliai, susieti su šeimos charakteristikomis, yra gerokai aukštesni.

Reikia pažymėti, kad apr. žytos klasterinės grupės sudarytos daugiau su darbu, materialia padėtimi susietų emocijų pagarindu. Nors pagal kitų emocijų išgyvenimą žmonės nepatenka į šias grupes; tačiau jos taip pat susietos su šeimos gyvenimu. Mažiausiai patenkinti savo asmeniniu gyvenimu ($M=4,9$) tie žmonės, kurie paskutiniu metu jautėsi vieniši ir atstumti, o savo ruožtu – jų tarpe yra mažiausiai vedusiųjų. O mažiausiai patenkinti savo asmeniniu gyvenimu tie vedusieji, kurių jokios pažiūros nesutampa su jų partnerių pažiūromis ($M=5,0$).

Iš šių rezultatų galima padaryti išvadą, kad individo psichologinė savijauta tiesiogiai susijusi su gyvenimu šeimoje. O kokią gi šeimą norėtų turėti Lietuvos gyventojai, ką jie labiausiai vertina šeimyniniame gyvenime?

2 lentelėje pateikti palyginamieji sėkmingo vedybinio gyvenimo rodikliai. Matome, kad Lietuvos gyventojai labiausiai vertina ištikimybę, abipusę pagarbą ir supratimą bei vaikų buvimą. Prie svarbių šeimyninio gyvenimo faktorių jie priskiria pakankamas pajamas, gyvenimą atskirai nuo sutuoktinio tėvų, giminų ir buitinių rūpesčių pasidalijimą. Vertinimo skalės (1 – labai svarbu, 2 – svarbu, 3 – nelabai svarbu) vidurį užima bendri skoniai ir interesai. Mažiau svarbius Lietuvos gyventojai laiko šiuos kultūrinės harmonijos veiksniai: tapatus religinius įsitikinimus, politinių pažiūrų bendrumą bei tą pačią socialinę padėtį.

Aprašant nuostatas į šeimą, galima panaudoti 3 pagrindinių dimensijų modelį /3/:

– kultūrinė harmonija; – santykius palaikantys veiksniai (relationship supporting resources); – tarppersonalinė harmonija.

Nagrinėdami Lietuvos jaunimo nuostatas į šeimą /4/, jau anksčiau pastebėjome, kad Lietuvos žmonės aukščiau negu Vakarų Europos gyventojai vertina santykius palaikančius veiksniai. Šie rezultatai dar kartą patvirtina šią išvadą.

Labai svarbūs rėdybinio gyvenimo veiksniai

	Lietuva, 1990 %	V.Europa, 1981 /2/ % (vieta)
1. Išikimybė	70	81 (2)
2. Abipusė pagarba ir supratimas	65	83 (1)
3. Vaikai	65	55 (5)
4. Pakankamos pajamos	36	39 (8)
5. Geri seksualiniai santykiai	36	65 (4)
6. Gyvenimas atskirai nuo stutuoktinio tėvų, giminių	35	50 (6)
7. Tolerancija	33	78 (3)
8. Geros gyvenimo sąlygos	33	37 (9)
9. Buitinių rūpesčių pasidalijimas	25	30 (10)
10. Bendri skoniai ir interesai	21	46 (7)
11. Tapatūs religiniai įsitikinimai	14	23 (11)
12. Ta pati padėtis visuomenėje	8	22 (12)
13. Politinių pažiūrų artumas, bendrumas	7	10 (13)

[vairių grupių respondentų vertinimai šiek tiek skiriasi. Moterys aukščiau negu vyrai vertina šiuos veiksnius: vaikų buvimą, gyvenimą atskirai nuo stutuoktinio tėvų, giminių, buitinių rūpesčių pasidalijimą. Religinį įsitikinimą tapatumo svarbos vertinimai didėja, didėjant respondentų amžiui. Gerų seksualinių santykių vertinimas kaip labai svarbus padidėja nuo 28% kaimo gyventojų grupėje iki 48% vilniečių tarpe. Vedusieji labiau pabrėžia pakankamų pajamų svarbą. I klasterinės grupės žmonės (patiriantys daugiau teigiamų emocijų) dažniau vertina kaip labai svarbų abipusę pagarbą ir supratimą (67%), negu II grupės žmonės (58%). O II grupės – dažniau vertina kaip labai svarbius gerus seksualinius santykius (42%) nei I grupės žmonės (34%).

Apibendrinant galima pasakyti, kad tiek tarppersonalinės harmonijos, tiek santykius palaikančios, tiek kultūrinės harmonijos veiksniai tiesiogiai įtakoja individo psichologinę būseną. Pastarąjį ryšį patvirtina koreliacija tarp psichologinės būsenos rodiklių ir partnerių pažiūrų sutapimo. Apskritai visų grupių nuostatos į šeimą skiriasi nedaug, ir gali būti apibūdintos daugiau tradicinėmis, materialistinėmis, nei moderniomis.

Galima tikėtis, kad, didėjant ekonomikos nestabilumui, mažės individo saugumo jausmas visuomenėje, ir Lietuvos žmonės vis labiau ieškos psichologinės atramos šeimoje. Bet kartu šeimos materialinės sąlygos taip pat blogės, o tai savo ruožtu neigiamai įtakos individo psichologinę būseną.

• • •

1. G. Purvanekienė. Psychological State of the Individual in the Family Context // European Congress Mental Health in European Families, Prague, Czechoslovakia, May 5-8, 1991 /Abstracts/. - P.68.

2. Contrasting Values in Western Europe. Unity, Diversity and Change. By St.Harding, D.Philips with M.Fogarty. MacMillan EVSSG, 1986.

3. Basic Values in Western Europe. An Empirical Exploration by P.Ester and L.Halman. Paper presented at the XIIIth World Congress of Sociology, Madrid, July 9-13, 1990. Tilburg University. Dept. of Sociology. Working paper series = 53.

4. R. Alilauskienė, G. Purvanekienė. Orientation towards Family as an Element of the Value System of Lithuanian People // Psychoterapia. - N 1(76). - 1991. - P.41-59 (Poland).